

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. Postma — Eindhoven

Waar is Hij....?

Gods liefde geen fictie

„Zij zijn toch mijn volk, kinderen die niet teleurstellen?” Wat een grenzeloos... vertrouwen. Misplaatst zeggen wij. Krijgen we niet gelijk als we even later horen: „maar zij waren rebels en bedroefden zijn Heilige Geest” (Jes. 63:10-14)? Had God niet beter kunnen weten, wist Hij in feite niet beter?

De vraag is waaruit die vraag opkomt! De feiten zijn niet te loochenen, zeggen ook wij. Israël gedroeg zich rebels, ondankbaar. Maar het feit van Gods stellige verwachting is óók niet te verloochenen. Voorop staat zijn vertrouwen, elke keer opnieuw, en niet wantrouwen. Daarmee hangt samen dat we bij Israëls teleurstellende reactie niet mogen spreken van *noodlot*. Daarmee zou ieder zijn misstappen kunnen rechtvaardigen, terwijl de liefdesrelatie tussen God en zijn volk (Jer. 2:2) tot een fictie gedoemd is (dát noem ik Schriftcritiek!). Nee, er is geen sprake van noodlot: „ze konden niet anders”. Zó serieus neemt God de mens, zijn volk. Deze verbazingwekkende, daarna onthutsende confrontatie tussen God en mens mogen we op geen enkele manier ontkrachten. Wij hebben God serieus te nemen, zoals Hij ons serieus blijft nemen.

Gods verdriet geen schijn

Alléén zó blijven de volgende woorden veelzeggend: „zij bedroefden zijn heiligen Geest”. Dat kan dus echt: Gods Geest krenken, verdriet doen, op het hart trappen (vgl. Ef. 4:30). Dat kan trouwens toch ook alleen als je een hart hebt, als God geen fatum, noodlot is maar de *levende* God? Juist als je hart hebt voor elkaar, een hart vol liefde, komt het hard aan als je die liefde niet op prijs blijkt te stellen, bot afwijst. Hoe intenser de relatie, des te dieper de gekrentheid...

Zo valt het vervolg te verstaan: „daarom veranderde Hij voor hen in een vijand, Hij zelf streed tegen hen”. Hij keerde zich tegen hen — dat hebben ze tenslotte in de ballingschap geweten. Het doet denken aan wat Jeremia uit Gods naam profeteert: „dodelijk is uw breuk, ongeenselijk uw wond... al uw minnaars hebben u vergeten... want Ik heb u geslagen, zoals een vijand slaat, zoals een meedogenloze tuchtigt, om de grootte van uw ongerechtigheid, omdat uw zonden geweldig zijn...” (Jer. 30:12-15; vgl. Jes. 1:2-9).

Maar in dit alles bleef Hij de *levende* God, nee: *Israëls* levende God. Als je niet om iemand geeft, keer je hem verachtelijk zonder meer de rug toe, voel je je niet gekrenkt, verdrietig. Je zoekt je plezier wel ergens of bij iemand anders...

Gods reactie geen haat

Vijandige reactie is nog geen haat, geen in haat verkeerde liefde. Dat begreep David al (Pss. 32, 38, 51), dat verstond ook Israël. Zij werden tot nadenken en inkeer gebracht: „toen gedacht zijn volk de dagen van voorheen, van Mozes” (naar Ridderbos' vertaling in de Korte Verklaring t.p.). Het straffende Woord van God vindt een antwoord, het beoogde resultaat: het gebed van een boeteling.

Een vragend klagende: „waar is Hij die hen opvoerde uit de zee met de herder zijner kudde?” (zelfde vertaling als boven). Zij mogen dan al een kudde zonder herder zijn, hun eerste vraag is toch niet: waar is een (tweede) Mozes, waar vinden we een nieuwe leider? In dat opzicht valt er voor ons van Israël nog wel wat te leren. De hunkering naar

een nieuwe leider is nooit groter dan wanneer de vorige ons is ontvallen. We zijn „nergens” zonder leider — denken we. Als er nu maar eens iemand opstond onder ons wiens woorden allerwege gezag hadden...

Israël weet beter: waar is Hij, onze God? Die God van de gunstbewijzen en roemrijke daden, de inspiratiebron van psalmen en lofzangen. Wat is een volk niet zonder leider maar zonder GóD! Zegt Hij: zij zijn toch mijn volk, kinderen, die niet trouweloos worden, even later zegt dit volk: „Gij immers zijt onze Vader; want Abraham weet van ons niet en Israël kent ons niet; Gij, HERE, zijt onze Vader, onze Verlosser van oudsher is uw naam” (vs. 16).

Gods daden geen toeval

Verlosser van oudsher: „waar is Hij die in hun midden gaf zijn heiligen Geest?” (vertaling als boven) — diezelfde Geest die zij bedroefd hadden... Had God Mozes niet begiftigd met zijn (tot leven wekkende) Geest zoals wat later ook Mozes' tweeënzeventig helpers?

Heel de uittocht komt hun weer voor de geest: „Die zijn luisterrijke arm aan de rechterhand van Mozes deed gaan, die vóór hen de wateren kliefde om Zich een eeuwige naam te maken; die hen deed gaan door de waterdiepten? Evenmin als een paard in de woestijn struikelden zij; als aan het vee, dat afdaalt in de vallei, gaf de Geest des HEREN hun rust” (N. Vert.).

Het is opvallend hoe vaak Israël teruggrijpt, hier en elders, op het „in den beginne”, de aanvang van zijn volksbestaan. Tot op de dag van vandaag heeft de exodus een onuitwisbare indruk gemaakt. Gods roemrijke daden stempelden zijn volk: het herkende daarin Gods Hand in zijn geschiedenis, Gods „manipulaties”, Zijn luisterrijke arm. En het is een herkenning die tot de juiste conclusie voert. Want waarom handelde God zo? Wat was zijn diepste motief, wat bewoog Hem? Israël kent het antwoord: „om Zich een eeuwigen naam te maken”. Een naam met een duidelijke en hoopvolle inhoud: „... onze Verlosser van oudsher is uw naam” (vs. 16).

Gods naam geen leugen

Deze naam accentueert eens te meer dat Israëls God de levende God is: Hij verlost, Hij redt. Weliswaar moet God tot zijn verdriet constateren: „Ik heb de pers alleen getreden en van de volken was niemand bij Mij... Ik zag rond, maar er was geen Helper” (vs. 3 en 5), ook niet in de dagen waarin Israël zuchtte onder Egypte's slavernij.

Maar dat tekent eens te meer Gods wil om te verlossen. Hij is volstrekt „uniek”. Een verlossende God zoals Hij is, heeft de wereld nooit gekend — zoiets is in geen mensenhart ooit opgekomen: dat heeft geen oor gehoord, geen oog gezien.

Israël heeft het herkend: „ja, van oudsher heeft men het niet gehoord noch vernomen, geen oog heeft gezien een God buiten U, die optreedt ten behoeve van wie op Hem wacht” (64:4).

Israël heeft het herkend en doet er een beroep op, doet een beroep op de uittocht met verwijzing naar het onderliggend motief: „zo hebt Gij uw volk geleid om U een luisterrijken naam te maken” (63:14).

Brutaal denken wij. Amper te geloven, nauwelijks te rijmen. Zoiets strookt niet met ons verwachtingspatroon, met onze ideeën.

Dus zitten wij fout met ons verwachtingspatroon, met onze ideeën, met het (denk)beeld dat wij van God hebben gemaakt... Wij zouden anders reageren als iemand ons op het hart trapt, diep krenkte — zo weinig gedragen wij ons als beeld van God...

Maar het is de eer van onze Vader, de Naam die Hij zich gemaakt heeft éér aan te doen. Hij wil in een wereld van schuld en kwaad, van rebellie en boosaardigheid Zijn goede naam hoog houden: „Verlosser van oudsher”. Het is, denk ik, niet toevallig dat Hij voor zijn Zoon, al vóór diens geboorte in Bethlehem, een naam bepaalde: Jezus, Jozua. Betekent die naam niet: Jahweh verlost? Verlosser is Zijn naam — tot troost voor alle volken! Zelfs als Hij „de wijnpers treedt”: wraak is voor Hem geen uitgestelde bloeddorst: recht en verlossing gaan bij Hem hand in hand!

Waaruit weet ge dat?¹⁾ (1)

Het opschrift boven dit artikel is vraag 19 van de oude Heidelberger. De laatste vraag van zondag 6. Onder het woordje „dat” wordt bedoeld dat Jezus Christus is, Gods eniggeboren Zoon, het vleesgeworden Woord en dat er in Hem volkomen verlossing is en dat er in Hem alléén volkomen verlossing is. Die verlossing is inclusief alles wat we nodig hebben en exclusief alles wat wij tot die verlossing zouden willen bijdragen. Hij is de enige Zaligmaker. Dat sluit alle hulpzaligmakers en surrogaat-zaligmakers uit.

Dit weten we uit het heilig Evangelie zo staat in het antwoord, dat God Zelf eerst in het paradijs heeft geopenbaard. Daarna heeft Hij het door aartsvaders en profeten laten verkondigen en door offers en andere ceremoniën van de wet laten afschaduwen. Tenslotte heeft Hij het door Zijn eniggeboren Zoon vervuld. In dit antwoord klinken alle lofzangen van de Schrift mee. Halleluja, lof zij het Lam. God troont op de lofzangen van Israël. Uit dit antwoord van de catechismus leren we — en dat is geheel de boodschap Gods — dat héél de Bijbel evangelie is. Van het begin tot het einde. Van de eerste tot de laatste bladzijde. Inderdaad van kaft tot kaft. Als er in de Bijbel staat dat God hemel en aarde geschapen heeft is dat evenzeer blijde boodschap als wanneer er in staat dat het Woord is vlees geworden. Dat God de wereld redde in de zondvloed is evenzeer blijde boodschap als wanneer de Bijbel ons zegt dat Jezus Christus eenmaal weerkomt om te oordelen de levenden en de doden.

Deze wetenschap dat héél de Bijbel over déze Middelaar van alle genade gaat bepaalt het gezag van de Schriften en hun uitleg. De inhoud bepaalt de uitleg en de regels van de uitleg. De rol des boeks is met Zijn Naam vol geschreven. Hebr. 10 : 5-10. Het is dan ook onmogelijk, zo zegt de Heer zelf, naar Hem niet te horen en toch te zeggen dat de Schriften van God komen. Want de Schriften getuigen van Hem. Joh. 5 : 39, 40. Tegen de Emmaüsgangers zegt Hij dat hun droefheid over de dood van de Heiland hun eigen schuld is, omdat ze niet luisterden naar Mozes en de profeten. Lucas 24 : 26, 27. Dat Hij moest lijden en sterven

stond geschreven. Lucas 24 : 46. En het stond niet alleen geschreven. Het stáát geschreven. Alle Schriften moeten gelezen worden met het oog op Hem. Uitgaande van welk Schriftwoord dan ook, moeten we Jezus horen spreken als de enige en volkomen Middelaar. Zo moet Hij ook verkondigd worden, waar er ook over geprekeet of gesproken wordt. Hand. 8 : 35. Dat is een „eenzijdigheid”, die er altijd zijn moet. Dat is de eenvoud en de duidelijkheid van de Schrift. De Bijbel anders te lezen of het evangelie anders te prediken is eigenmachtig handelen. 2 Petr. 1 : 20. De bedoeling van de H. Geest is het inzicht te geven dat één voor allen gestorven is. 2 Kor. 5 : 14.

—o—

We kunnen het ook op de wijze van Paulus zeggen. De waarheid van het evangelie is dat er behoud is door Jezus Christus alléén, zonder de werken van de mens. God is die God, die goddelozen vrijspreekt uit louter genade, om Jezus' wil. Galaten 2 : 5, 14. Het geheim van het werk van de Heiland als de enige Middelaar is ook het geheim van de Schriften. Dat Jezus alléén Middelaar is en dat Jezus geheel en al Middelaar is, is dat wat de Bijbel tot een blijde boodschap maakt. En daarvan spreken wet en profeten. Rom. 3 : 21. Dus niet alleen enkele direct Messiaanse teksten van het Oude Testament wijzen op de Heiland en Zijn werk, maar alle gedeelten van héél de Bijbel. Ook daar is sprake van de Messias, waar wij het maar moeilijk kunnen ontdekken. Het licht van de genade Gods in Jezus Christus gaat door alle Bijbelboeken heen en zo zien we de veelkleurige wijsheid Gods. 1 Petr. 4 : 10. Alle spreken Gods heeft zijn brandpunt in Jezus Christus en het heil door Hem alleen bewerkt. Wat Luther ontdekte als kenmerk van de canoniciteit van een Bijbelboek „wat Christus predikt, is apostolisch”, was niet minder dan een in die tijd geniale vondst en een kennelijk overweldigd zijn door de Geest. Hij begreep het, ook al hanteerde hij die norm niet steeds goed. Heel de Schrift van Oude en Nieuwe Testament 'drijft' inderdaad Christus.

pastorale notities

GEEN KEUS

Als ik nu inhaak op wat P. J. van Kampen in het vorige nummer schreef, dan hoop ik niet, dat ik hem wat gras voor de voeten wegmaai. Hij herinnerde eraan, dat de Turken voor de poorten van Wenen gestaan hebben en dat men toen „in de Islam een dreiging meende te zien”. In die dagen hadden de Geuzen hun leuzen: één daarvan was: Liever Turks dan Paaps. Dat vond ik vreemd. Je kon, dacht ik, toch altijd nog beter een onderdaan zijn van een Rooms rijk dan van een Turkse staat, want de Roomsers zijn tenslotte Christenen. Maar onlangs hield ik me bezig met de geschiedenis van de godsdienstvrijheid, naar aanleiding van de Unie van Utrecht, die we vorig jaar herdachten. Toen viel me op, dat in rekwesten aan de koning van Spanje of aan zijn landvoogd, naar

de Turken verwezen werd: In landen waar de Turken heersten, was vrijheid van godsdienst, en die vrijheid was in het westen van Europa maar moeilijk te vinden. Zevenburgen (tegenwoordig een deel van Roemenië) kende al in 1557 godsdienstvrijheid. Het maakte de Turken niet uit, of je Calvinist was, of Jood, Sociniaans of Lutheraan. Begrijpelijk dus, dat de voorkeur van de Geuzen naar de Turken uitging. Maar zij hadden niet te kiezen. Tegenwoordig hoor je nèt zo'n leus. Nu is het: Liever rood dan dood. Maar ook wij hebben het niet voor het kiezen. Onze God plaatst ons in de situatie die Hij voor ons kiest. Zeg nu niet, dat dit leidt tot lijdelijkheid. We moeten maar meehelpen aan de poging om de kernwapens de wereld uit te krijgen, doch tegelijkertijd zingen we Psalm 75. Die heeft een prachtige nieuwe berijming en als de organist de melodie goed speelt, zonder rust tussen de eerste en de tweede regel, dan komt er vaart in: „Ja, Ik kom, Ik kies de tijd, Ik kies de tijd des gericht . . . Zelf zal God de schenker zijn, de schenker zijn . . . God is 't die ik loven zal, ik loven zal als mijn Heer”.

A. H. Algra, Slidrecht

Het is daarom „onmogelijk” het absoluut gezag van de Schrift los te laten zonder ook Jezus Christus los te laten. Het is „onmogelijk” de Schrift te geloven en niet tot de Heer te gaan. Joh. 5 : 39, 40. Deze zin is ook om te draaien: het is onmogelijk tot de Heer te gaan en niet tegelijk de Schriften te aanvaarden. Het is onmogelijk in de Heer te geloven, ondanks de onbetrouwbaarheid van het heilige Schrift, ondanks het heilige evangelie. Het geheim van de evangelie is het geheim van Zijn werk. En het geheim van Zijn werk is tegelijk het geheim van Zijn persoon: het vleesgeworden Woord. Vol van genade en waarheid. Joh. 1 : 14.

—o—

Nu is er de haast onverwoestbare neiging van de mens, van het vlees, om zich tóch aan het gezag van het evangelie te onttrekken, hetzij theoretisch, hetzij praktisch, of wel die beiden samen. Die neiging is er omdat het vlees haast onverwoestbaar weigerachtig is van genade alleen te leven. Het vraagstuk van het Schriftgezag is tegelijk ook deel van de leer van de rechtvaardiging van de zondaar zonder de werken. Het verzet tegen het gezag van het evangelie is steeds verzet tegen de alleenheerschappij van de genade Gods in Jezus Christus over ons leven. De afschrikwekkende voorbeelden in de Schrift zijn de Farizeeërs en hun christelijke navolgers: de Judaïsten. Al roemend in de Schriften verzette men zich te-

gen de genade van onze Here Jezus Christus. Tegen Zijn prediking en tegen die van Zijn apostelen. Volkomen orthodox kan men de sleutel der kennis wegnemen. Lucas 11 : 52. Dan word je een kind van de hel. Matth. 23 : 15. En de mensen die naar genade-vergeten-Schriftuitleg luisteren worden vermoeiden en beladenen. Maar telkens als iemand Jezus ziet en Gods genade in Hem, gaat hij alles anders zien. Dan schijnt het licht in de duisternis. Hand. 9 : 5. Zo gaan de Schriften open. Dan wordt het deksel weggenomen. Men ziet het licht. Overweldigd door de Geest. 2 Kor. 5 : 15-18.

Het vlees wil zich niet laten zeggen. Dat kan op vrijzinnige wijze. Dat kan op rechtzinnige wijze. Vrijzinnig weigerden de Sadduceeën te geloven dat God tot hen sprák, als zij in Exodus 3 lázen dat God tegen Mozes zegt dat Hij is de God van Abraham, Izaäk en Jacob. En omdat ze niet begrepen dat God tot hen sprák als ze Mozes lázen, daarom meenden ze ook het recht te hebben zelf de canon te kunnen vaststellen.

Op rechtzinnige wijze weigerden de Farizeeërs te bukken voor de genade als ze niet beseffen, dat Jesaja het tegen hen heeft, als hij zegt dat zij God wel eren met de lippen, maar dat tegelijk hun hart ver van Hem is. Matth. 15 : 7-9. Wie niet wil ontkomen aan het verderf, wie niet wil zien het aanschijn van de verzoende God, wie niet met schrik ontdekt zijn eigen grote schuld tegenover God en

1) Dit artikel was geschreven vóór de bijdrage van ds Van der Kwast over het Schriftgezag. Ik meen het tóch te kunnen plaatsen. Het is ook niet de bedoeling te reageren op ds De Jong of op ds A. Keizer.

mensen, die heeft ook geen oog voor het absolute gezag van de Bijbel. De vraag naar een verzoend God, de bede om een genadig God, en heel het vraagstuk van het gezag van de Bijbel vinden allemaal het antwoord daar waar eerbiedig ontdekt wordt dat heel de Bijbel evangelie is van de eerste tot de laatste bladzijde. Al die vragen van heel het wanhopige geslacht vinden hun antwoord bij Jezus de Heer, de enige en de volkomen Zaligmaker.

—o—

We beleven een tijd, waarin ook onder christenen, vooral op het gebied van de moraal het gezag van de Schrift ontkend wordt. Men doet dat omdat men niet ziet dat het in het gezag van de Bijbel steeds gaat om de genade en de alleen-heerschappij van de genade van déze Heer, die tot ons komt in dit evangelie. Als men in concubinaat wenst te leven, wordt heel het onderwijs van de Schrift over het huwelijk en geslachtelijke gemeenschap tussen man en vrouw weggepraat. Als men een knellende huwelijksband niet meer wenst te bewaren in trouw, dan wordt echtbreuk en echtscheiding — twee zaken die niet hetzelfde zijn — verdedigd met verontachtzaming van alles wat de Heer en Zijn apostelen ons zeggen. Als men homofiele praktijken wenst uit te oefenen dan gelden Romeinen 1 en andere plaatsen uit de Schrift niet meer of men zegt: we weten meer dan Pau-

lus. Dan stelt men geheel nieuwe regels op vanuit uitzonderingen. Liever dan de alleenheerschappij van Gods genade te erkennen. Als men zijn geldzucht wil bevredigen zonder rem, dan wordt de rente van Psalm 15 : 5 zelfs vertaald met het woord woeker. Als men kapitaal wenst te vergaren dan speculeert men in grond, slaven, huizen en graan zonder zich iets aan te trekken van de blijvende betekenis van de wet van Mozes. Als men opstand tegen rechte dictaturen wenst te verdedigen, als men wil pacteren met linkse dictaturen, of omgekeerd, dan gelden Romeinen 13 en Openbaring 13 naar keuze. Zo zou er een hele lange lijst gemaakt kunnen worden, maar het is altijd verzet van het vlees tegen deze genade van deze enige Middelaar in Wie we alleen alles hebben en in Wie we meer dan overwinnaars zijn.

Overigens is de ontkenning op het gebied van de moraal het minst erge wat ons overkomen kan. Erger is de toestand als er sprake is van een „dogmatisch” ontkrachten van het goede Woord van God. Erger is het als men, om van het spreken Gods af te komen, als men liever uit de werken leeft dan uit de genade, antwoordt op Zijn roep tot het geloof met te zeggen „dat gaat zo maar niet”. Dat is leven uit het vlees. Erger dan welke ontkenning van Gods goede gebod tot de genade, is als men de feiten tot mythen verklaart, als men de verzoening door het bloed tot een bloederig sprookje verklaart.

figuur zal de ware Islam herstellen en een zuivere vorm van dienst aan Allah instellen. Genoemde Mahdi, die in zijn recente dood de onjuistheid van zijn pretenties ervoer, was de zoveelste in een al lange rij (valse) mahdi's, die op gezette tijden in de historie opduiken. De bekendste pretendent tot nu toe maakte zich het eerst in Soedan bekend. Bijna 20 jaar duurde het voordat de Engelse koloniale bezetters de messiaanse beweging definitief vernietigd hadden.

In 1881 liet deze mahdi voor het eerst van zich horen en volgens sommige Islam-kenners is het geen wonder dat nu, nagenoeg 100 jaar later, weer beroering in de Islam gekomen is. De eschatologische mahdi-figuur wordt veelal verwacht, als er weer een eeuw op zijn einde loopt. Volgens de Islamitische kalender, die rekent vanaf de hidzra, Mohammeds vlucht naar de Arabische stad Medina, is in december j.l. het jaar 1400 begonnen...

Ook in de Iraanse (afwijkende) sjiiitische richting wordt in een soort heilbrengende eindtijdverlosser geloofd. In 874 verdween „de laatste imam”, de voor hen voornaamste religieuze leidsman; hij wordt elk moment terugverwacht...

Gisting dus in de Islamitische wereld; gisting die van religieuze aard is. In de Islam valt echter geen duidelijk onderscheid te maken tussen religieuze, ethische, sociale, economische, juridische of politieke aspecten: de Islam is een totalitair systeem dat elk van deze aspecten in zich verenigt. In allerlei landen is een nieuwe oriëntatie op de „sjaria”, de moslimwetgeving, te onderkennen. In Perzië en andere landen wil men weer Islamitische banken, waar geen woeker of rente mag worden gevraagd. Er valt een nieuwe vastbeslotenheid te constateren bij vele moslimregimes, die met hun 44 zetels in de Verenigde Naties een geducht machtsblok vormen. Men ervaart dat zij — ongetwijfeld door de voorzienigheid van Allah, de Ene God — de bezitters zijn van 's werelds meest begeerde grondstof: olie. Een versterkt besef van eigenwaarde heeft geleid tot de vestiging van culturele centra in het Westen, terwijl de immense stroom „petro-dollars” die een aantal Islamlanden binnenkomt onder andere aan de uitbreiding van de Islam besteed wordt. Met name in Afrika — bezuiden de Sahara — wint de godsdienst zienderogen veld; ongetwijfeld wordt dit voor een deel mede door economische factoren veroorzaakt.

Laten we — kort — eens een aantal opmerkelijke dingen vermelden die alle in de zeventiger jaren hebben plaatsgevonden. Hoe beknopt deze informatie ook zijn mag, het geeft misschien iets weer van de *macht* die de Islam in korte tijd weer geworden is.

Saoedi-Arabië is het land met het meeste prestige. De twee heiligste plaatsen bevinden zich hier. Als olie-gigant heeft het een zeer invloedrijke positie onder de OPEC-landen. De vorige machthebber, koning Feisal, werd ongeveer vijf jaar geleden vermoord — de dader, een neef van de koning, werd onthoofd. Hoewel koning Khaled en kroonprins Fahd elke dag „open hof” houden (ze horen als scheidsrechters naar ieder die maar een zaak heeft) en ze de streng-conservatieve „ulama's” te vriend proberen te houden, zijn ze niet bij voorbaat van rust verzekerd, zoals recente gebeurtenissen dus hebben bewezen. Om een paar voorbeelden van Saoedische „orthodoxie” te noemen: in 1978 werd vlak bij het bedevaartcentrum Mekka een gloednieuwe stad voor pelgrims gebouwd. Kosten: 60 miljoen gulden. Er werd een aantal religieuze klachten over geuit; de ulama's (geestelijke leiders) eisten dat de stad zou worden afgebroken. Onwillig beraadde de regering erover — de stad werd afgebroken! Twee Engelsen, die op een afgelegen plek met één (overigens, volgens de berichten, voldoende geklede) vrouw aangetroffen werden, moesten het land verlaten. De vrouw werd „rechtvaardig bestraft”, dat wil zeggen, ze werd geselsd, ook al was er geen bewijs van onzedelijk gedrag geleverd. In 1972 schreef een 12-jarig meisje, Hoda, voor de grap op een enquête in één of ander blad voor popmuziek. Daarin zei ze dat ze „verliefd” was op een populaire zonger. De directeur voor „Vrouwelijke Opvoeding” kreeg het onder ogen en Hoda maakte geen schijn van kans op enige school voor voortgezet onderwijs te worden geplaatst. Toen vijf jaar later ze (na haar identiteit te hebben gewijzigd) toch zo'n opleiding ontvangen had en een krant haar verhaal had laten publiceren met daarin verwijten aan de regering, werd de verantwoordelijke journalist prompt een week gevangen gezet...

Egypte's president Sadat heeft zich niet alleen politiek, maar vooral religieus van de andere Arabieren vervreemd. Door zijn vredesbesprekingen met „Jeruzalem” verraadde hij Allah, de Koran, de Sjaria en elk ander gebod van de Islam. De hierdoor ontstane haat van andere moslims is alleen maar op godsdienstige gronden te begrijpen.

Sadat heeft echter niet alleen met talrijke buitenlandse vijanden te maken, ook binnenslands zijn er voldoende orthodoxe moslims die zijn leven kunnen bedreigen. De belangrijkste groepering is de al genoemde „Gemeenschap van Moslim Broeders”, die in 1954 een mislukte aanslag op president Nasser pleegde. Sadat zou ongetwijfeld ook zo'n lot beschoren kunnen zijn, al was het alleen maar dat hij aan Egypte's toekomst wil

P. J. van Kampen — Zeist

Weer-licht in het Oosten

„Elke vernieuwing die niet op de godsdienst gebaseerd is is een verlaten van de rechte weg, dat met alle middelen moet worden tegengegaan en dat moet worden ongedaan.”

Hassan al Banna, 1906-1949.

Stichter van de „Moslim Broederschap”

„De Islamitische samenleving is meedogenloos, streng en zonder genade. Ze aanbidt kracht en heeft geen mededogen voor zwakte. De rechtspraak is streng. Slechts zelden wordt een boze daad vergeven.”

Dr. Sanya Hamady,

Libanees psychologe en sociologe

Nog maar een paar weken geleden was Riadh, de Saoedische hoofdstad, getuige van een massale executie. Op verschillende plaatsen in de stad werden kleine groepjes gevangenen bijgedreven en onder veel bekijks met het zwaard onthoofd. Hun schuld: deelname aan de aanslag op de grote moskee te Mekka, de heiligste plaats van de Islam. Toen ze na enkele dagen tenslotte het Saoedische leger in handen vielen, hadden ze honderden pelgrims gedood, de moslimwereld in spanning gehouden en een gevaar voor het land gevormd.

Temidden vand de ruim 60 man, met wie zo „godsdienstig een politieke rekeningen” vereffend werden, bevond zich hun leider. Wat zijn ware naam ook was, voor zijn volgelingen was hij de „Mahdi”. En juist deze titel maakte hem tot een uiterst gevaarlijke concurrent voor de machthebbers in Riadh. De „mahdi” is namelijk de door de moslims verwachte verlosser, die vóór het einde der tijden verschijnen zal. Deze messias-

bouwen op een wijze die meer socialistisch dan islamitisch genoemd moet worden. Een lid van zijn regering, de minister voor godsdienstsaken, werd in 1976 door een andere moslimsekte vermoord. De leiders daarvan werden vervolgens opgehangen.

Het belangrijkste centrum van Islamitische wetenschap ter wereld, de Al Azhar universiteit, staat in Caïro. Enige tijd geleden stond er een groot, verlicht bord, met de mededeling: „één miljard”, volgens insiders de opwekking ervoor te zorgen dat er rond het jaar 2000 een miljard „gelovigen” zal zijn. (Nu zijn er naar schatting ongeveer 750 miljoen...) Ook in het westers-geörienteerde Egypte zijn er ijveraars voor een zuivere Islam. (Vermoedelijk) jonge mannen bekladden reclameposters met afbeeldingen van vrouwen; ook als borsten en dijen zedig bedekt zijn, worden ze desondanks door een teerlaag aan het gezicht onttrokken.

In **Pakistan** is het al niet zoveel anders. Een terug-gaan naar de oude wetten van de Islam wordt bepleit. Generaal Zia, de tegenwoordige dictator, is een vurig moslim, die zijn tegenstander Bhoetto vorig jaar heeft laten ophangen. Deze was een te zeer westers-gericht politicus geweest, althans volgens Zia; dus zou „de kerel” hangen. De journalist John Laffin, aan wiens boek ik de meeste van deze gegevens ontleen, maakt in dit verband de opmerking dat de (vele) westerse staatshoofden die een beroep op Zia deden het leven van zijn tegenstander toch te sparen, ten eerste ertoe hebben bijgedragen dat de executie toch ten uitvoer werd gebracht. „Het is waar dat hij überhaupt al weinig kans maakte — gezien de wetten van een „Islamitische republiek” — maar „inmenging” van buitenaf vernietigde elke kans die mogelijk nog aanwezig was... Omdat er binnen de Islam als godsdienst geen compromis bestaat, is er ook geen compromis denkbaar bij die gelegenheden waar de godsdienst overgaat in politiek... Naar westerse maatstaven was het hele proces van zedig en schandelijk. Méér dan enig andere enkele gebeurtenis in de moderne tijd, laat Zia's behandeling van Bhoetto het karakter van de Islamitische wet zien: niet tot overeenstemming bereid en meedogenloos.” (pag. 116).

In het Pakistan van de 70-er jaren, waar een burgeroorlog (en als gevolg ervan onvoorstelbare rampzaligheid in Bangladesh ontstond, met zijn miljoenen doden, mismaakt, hongerenden en ontheemden,) was recentelijk de vraag aan de orde of het zien van de navel van een vrouw mannen tot „immoraliteit” zou verleiden...

Zia heeft zich sterk voor een her-invoering van de „sjaria” ingezet. Op het gebruik van alcohol door een moslim staat een maximum van 80 zweepslagen, publiekelijk verstrekt. Niet-islamitische buitenlanders mogen alleen in hun ambassade, huis of hotelkamer, alcohol drinken. Overtreding van die wet kan beboet worden met 30 zweepslagen en 3 jaar gevangenisstraf. Diefstal wordt ook met strenge lijfstraffen vergolden. Een Europees echtpaar, net in het land, dat een heel jonge huisbediende op een kleine diefstal betrapte, stuurde hem (ter afschrikking) naar het politiebureau, waar hij zijn daad moest rapporteren. Ze waren ontzet, toen hij maar met één hand terugkwam...

De grootste vrees in het westen betreft echter atoomwapens: Pakistan kan binnenkort een kernbom maken, mede dankzij informatie die heimelijk vergaard is in de ultra-centrifugefabriek in Almelo...

Over **Iran** kunnen we kort zijn. Teveel is daarover de laatste maanden bericht. De vrouwen dragen voor een deel weer de „chador”, de donkere sluier. Protest tegen Amerika behoort tot de langzamerhand eentonige godsdienstplichten. De ergste vijanden van het regime zijn doorgeschoten, maar overal zijn nog „erge vijanden”. Slechts weken na de machtsvername werd een vooraanstaand lid van de Joodse gemeenschap op beschuldiging van verraad ter dood gebracht. Een Perzische predikant werd in dezelfde periode de keel afgesneden. Een anglicaans bisschop heeft onlangs, volgens kranteberichten, de zesde aanslag op zijn leven (in één jaar tijds) overleefd... Niemand kan de massa's in het gareel houden, zeker het officiële bewind niet, lijkt het wel.

Op een reis door het Verre Oosten trof het een kennis van me hoe populair Khomeini overal bleek. „Hij doet het zoals het hoort” vertelden allerlei Moslims o.a. in **Indonesië**.

In **Turkije** is pas geleden een medewerker van Operatie Mobilisatie in de deuropening van zijn huis doodgeschoten. Volgens schatting van deze evangelisatiebeweging bedraagt het totale aantal (evangelische) Turken ongeveer dertig. Tenzij het aantal daar nog onder zit... In het land waar eens bloeiende gemeenten van Christus waren... Ondanks de nogal „wereldlijke” wetgeving, die de Turkse „Vader des Vaderlands” Kemal Atatürk aan het land gaf, blijft voor velen „Allah en Turkije een onlosmakelijke eenheid”.

Sinds het begin van de zeventiger jaren is in het land enorme spanning ontstaan, zowel intern als naar buiten. Wat het laatste betreft, de affaire Cyprus, waar de Turken in 1973 een inval deden, en de behandeling van die zaak door de NAVO, heeft de Turken zeer wantrouwend tegenover de bondgenoten gemaakt. Het land heeft zich de laatste jaren veel vrijblijvender tegenover het Westen opgesteld, wat (voorspelbaar) in betere betrekkingen met het buurland Rusland geresulteerd heeft. Een halve eeuw „gesecculariseerd” bewind maakt veel Turken ook onrustig; men vraagt zich af of het land wel een juiste koers vaart. Volgens Laffin is

een behoorlijk percentage van de talloze politieke moorden niet door extremisten van links of rechts, maar door moslimfanatici gepleegd — een uiteraard moeilijk bewijsbare stelling.

Dan nog Noord-Afrika, waar de sterke man van **Lybië**, kolonel Muammar Gaddafi, een zeer militante (links-radikale) Islamitische politiek voert. Hij is de voornaamste financier van terroristische organisaties in het Westen (De Ierse IRA, de ETA in Baskenland, de vroegere Baader Meinhof-groep in Duitsland) maar hij steunt ook de PLO in Palestina en omstreken. Ook heeft hij zich — zoals bekend — vrij onlangs nog in een militair avontuur gestort, toen zijn „moslim broeder” Idi Amin om steun voor zijn wankelend bewind vroeg. Het werd een mislukking; niettemin heeft Amin tijdens zijn bewind honderdduizenden slachtoffers gemaakt, waaronder veel leden van de Ibo-stam, die Christen zijn...

Een konklusie lijkt te zijn dat er veel in de islamitische wereld aan het veranderen is. Ook dat het Westen een slecht image heeft en nogal onbegrijpend op de gebeurtenissen in de moslimwereld reageert.

Het is van groot belang dat het Westen beseft wat er in de Islamwereld aan de hand is. Evenzo is het nodig dat politieke leiders de Islam als religie (en als totaalsysteem) goed kennen. Onkunde in dezen kan uiterst gevaarlijk blijken.

Voor dit verhaal is voornamelijk één boek gebruikt: *John Laffin, The Dagger of Islam*. Sphere Books Ltd. London. Engeland. Geschreven door een journalist met veel reiservaring in Islamstreken. Geeft een nogal negatief en verontrustend beeld van de recente ontwikkelingen. Is — voor wie vrij goed Engels leest — echter een nuttig boekje. Prijs: ± f 10,—.

De volgende keer een (veel minder negatief) artikel over de stichter van de Islam: Mohammed.

H. Langerak — Utrecht

Cahiers voor christelijke literatuur (3)

Deze, en laatste maal dat we iets naar voren brengen over de cahiers voor christelijke literatuur, betreft dat het boekje over de romancier B. Nijenhuis van de hand van Hans Werkman.

Het bevat een betrekkelijk summiere levensbeschrijving van de auteur. Ik citeer: Berend Nijenhuis werd op 16 november 1914 geboren te Heerenveen. Hij studeerde een hap en een snap, maar te wisselvallig om er een diploma mee te behalen. Een van z'n eerste baantjes was dat van tegenwoordig in touw, waardoor hij per fiets of tram heel Friesland doorkruiste. Kort voor de tweede Wereldoorlog verhuisde hij naar Arnhem en kreeg werk bij de justitie. Door zijn justitiële baan kon hij in de oorlog menigeen helpen, totdat het misging en hij terecht kwam in het concentratiekamp Amersfoort.

Na de oorlog werkte hij een poos in de gevangenisbibliotheek van Haarlem; daarna had hij geen vaste betrekking meer, woonde (ongehuwd) in het Arnhemse huis van zijn ouders en leefde van de pen. Ondanks de uitstekende contacten met zijn familie was Nijenhuis een wezenlijk eenzaam mens, die niet kon aarden in de maatschappij. Geen wonder dat hij raakpunten voelde met het existentialisme, de franse filosofie van Sartre, waarin de eenzaamheid centraal staat. Zijn romans gingen er echter ook van uit dat hij het Medicijn tegen de existentiële eenzaamheid kende. Op zijn graf (hij stierf 1 januari 1972 aan een slepende longziekte) staat gebeiteld: Psalm 23.

Tot zover het citaat.

Nijenhuis schreef wel enkele korte verhalen, maar zijn bekendheid dankt hij vooral aan zijn 7 romans, waarvan de eerste in 1952 verscheen, dus toen hij 38 jaar oud was.

Dat eerste boek droeg de titel „Dossies 333”. Later verschenen o.a. „Laatste wagon” en „De Tornado”.

Dit laatste boek noemt Hans Werkman een roman van grootse allure, die niet in de schaduw hoeft te staan van de beste Nederlandse en buitenlandse literatuur. De centrale problemen zijn, verzet tegen God, geloofstwijfel en vooral het menselijke lijden.

Het boek is een hoogtepunt in de na-oorlogse literatuur.

Verder bevat het cahier uit alle 7 romans behoorlijke gedeeltes, en het fijne is dat ze bijna alle zijn te lezen zonder veel commentaar.

Zo staat er een hoofdstuk in uit het boek „De hordenloop van J. Kobalt” dat als titel draagt „Zalm”. Het is gewoon als kort verhaal te lezen. Ik geef het tot slot van de bespreking graag door.

ZALM

De heer Van Wanderen (in Comestibles) heeft een geelwit snorretje en een brede mond met een dunne bovenlip waarvan de hoeken zich naar beneden afbuigen als werd er aan getrokken. Het verleent hem een enigszins deftig voorkomen en zelfs laatdunkend wanneer hij door de onderste helft van zijn brilleglazen kijkt. Zijn ogen zijn dan op twee spleetjes na gesloten; hij heeft dan het voorkomen van een vermoeid aristocraat.

In dit dorp is de heer Van Wanderen een hoog aangeslagen figuur. Hij is lid van de gemeenteraad, voorzitter van het oranjecomité en penningmeester van een selecte biljardclub. Hij is dat allemaal op een recalcitrante wijze. Hij is ook recalcitrant als hij reizigers te woord staat. Hij is bovenal recalcitrant als hij mijnheer Kobald te woord staat.

'Ik heb weinig tijd,' zegt mijnheer Van Wanderen. Ondertussen zit hij in zijn bureaustoel als kan hij ieder ogenblik in slaap vallen.

'Dan zal ik het kort met u maken,' zegt mijnheer Kobald. Vlak daarop krijgt hij het gevoel dat er met dit antwoord iets niet in orde was. De huid die toch al strak gespannen staat over de forse neustop van mijnheer Van Wanderen, lijkt nog iets krappert te worden. Mijnheer Kobald begrijpt waar de fout zat. Hij zei: Dan zal ik het kort met u maken. Dat had moeten zijn: Dan zal ik het kort maken, zonder: met u. Dat was de heer Van Wanderen te persoonlijk, mijnheer Kobald voelt dat nu zelf ook wel. Dit rook teveel naar de beul van Van Oldenbarnevelt.

Daarom zegt hij vlug erachteraan: 'Ik heb zelf ook weinig tijd,' tegelijk aanvoelend dat ook dit fout was. Want als mijnheer Van Wanderen weinig tijd wenst te hebben, wenst hij dat alleen te hebben en niet in gezelschap van mijnheer Kobald. Mijnheer Kobald gaat zich een astrante man voelen. Dat voelt hij zich altijd bij de heer Van Wanderen: astrant en nietswaardig. Hij rommelt schuld bewust in zijn tas en plaatst dan een blikje sardines op de heer Van Wanderens bureau. Het is een mooi blikje met een goudrandje, maar de heer Van Wanderen trekt zijn hoofd iets achteruit als naderde hem een wesp, terwijl hij fronsend naar het blikje kijkt.

'Ik heb u al meer gezegd,' zegt hij, 'dat ik voor uw sardines geen publiek heb.'

Dit is niet voor misverstand vatbaar: het publiek van mijnheer Van Wanderen is te goed voor de sardines van mijnheer Kobald, niet andersom.

'Het is waar ook,' zegt mijnheer Kobald. 'Ik herinner het mij nu, pardon.' Hij grist snel het blikje uit het gezichtsveld van de heer Van Wanderen, die hij niet langer wil kwetsen dan hoogst noodzakelijk is; hij ziet er toch al uit als iemand die een lijfelijke kwelling had ondergaan.

In zijn tas rommelend, probeert mijnheer Kobald bij zichzelf de moed erin te houden en zoekt naar een opmerking waarmee hij het eergevoel van zijn klant van dienst kan wezen. Maar waarover? Het oranjecomité? Mijnheer Kobald weet zo weinig van oranjecomités. Hij komt een beetje onhandig weer boven met een blik zalm.

'Wat is dat?' zegt mijnheer Van Wanderen ongeduldig.

Mijnheer Kobald plaatst het blik voorzichtig op de plaats waar zojuist de afgekeurde sardines stonden, terwijl hij het enig juiste antwoord aarzelend in zijn mond houdt. Want als hij nu zegt: dat is zalm, zal hij daarmee een regelrechte aanslag plegen op de intelligentie van mijnheer Van Wanderen. Een klein kind kan zien dat er zalm in dit blik zit: een grote zalm spartelt over het etiket en bovendien staan er nog letters op het etiket ook: zalm.

Mijnheer Van Wanderen maakt een klein geluidje met zijn keel. Het heeft geen enkele woordklank, maar geeft duidelijk te verstaan dat mijnheer Van Wanderen een antwoord verwacht. En dan zegt mijnheer Kobald het toch maar.

'Zalm,' zegt hij.

'Ja, dat kan ik ook zien,' zegt mijnheer Van Wanderen kribbig.

'Pardon, ik meende dat u het vroeg.'

'Ik bedoel natuurlijk de kwaliteit.'

'O zeker, de kwaliteit. De kwaliteit is uitstekend.'

'En moet ik dat zomaar geloven?'

Mijnheer Kobald voelt zich als een recidivist voor de rechtbank. Daarbij gaat hij ook nog denken: 'Och vent, krijg de balen,' maar hij zegt vredig: 'U moet mij maar vertrouwen op mijn woord.'

Mijnheer Van Wanderen trekt zijn lange oogleden een klein eindje op en kijkt nu met duidelijke achterdocht naar het blik voor hem. 'Op uw woord,' zegt hij somber. Dan zit hij e entijdje zwijsend naar het blik te staren tot hij tenslotte langzaam zijn hoofd begint te schudden: 'Nee,' zegt hij dan, 'dank u.'

Mijnheer Kobald neemt het blik weer op en houdt het nog even in zijn hand. 'Jammer,' zegt hij, 'ik had u er graag van overtuigd dat deze zalm werkelijk prima is.'

'Ja, dat begrijp ik. Maar dat kunt u niet.'

Mijnheer Kobald bedwingt een zucht terwijl hij zich opnieuw naar de tas bukt. Hij denkt verward: kon ik nu maar iets bedenken te zeggen... deze ijzeren hein... Tamelijk wanhopig zegt hij plotseling: 'Wonderlijk eigenlijk, die beesten. Ze springen zomaar bij de stroomversnellingen omhoog.'

Mijnheer Van Wanderen kijkt hem een ogenblik met opgetrokken wenk-

brauwen aan. Dan zegt hij ijselijk snel, zich tegelijkertijd een beetje voorover buigend: 'W-wat zegt u? Wat bedoelt u nu?'

Dit is de toon waarop geen enkele conversatie mogelijk is, maar mijnheer Kobald moet nu wel doorzetten. 'Ik verbaasde me erover,' zegt hij knullig, 'hoe wonderlijk dat eigenlijk is; dat die beesten bij de stroomversnellingen omhoogspringen.'

De heer Van Wanderen raakt nu kennelijk geagiteerd.

'Welke beesten?'

'De zalmen.'

'Maar ik móet geen zalm.'

'Maar tóch springen ze,' zegt mijnheer Kobald koppig. 'En een wonder blijft 'et. Zó denk ik erover.' Hij is ineens weer eens kwaad geworden. Mijnheer Van Wanderen heeft zijn woord in twijfel getrokken en mijnheer Van Wanderen wil niet met hem praten. Zelfs niet 't gewoonste gesprekje. Nou, in vredesnaam dan maar, óók best. Hij sluit met een klap die bijna hard klinkt zijn tas dicht. 'Het spijt me dat u niets van me nodig hebt,' zegt hij gereserveerd.

De wenkbrauwen van mijnheer Van Wanderen gaan opnieuw verbaasd omhoog. 'Dat heb ik u nog niet gezegd.'

Hoe mijnheer Kobald het ook wendt of keert, bij de heer Van Wanderen zit hij altijd voor Piet Snot: als hij onderdanig zijn diensten aanbiedt, is dat zo, en als hij stoer wil weglopen is het weer zo. Hij kan nu opnieuw 'pardon' zeggen. 'Pardon,' zegt hij mompelend en zich eigenlijk een dwaas voelend. 'Ik meende te begrijpen dat u geen belangstelling had.'

'En ik herháál u,' zegt mijnheer Van Wanderen uitweiderig, 'dat ik in die geest niets gezegd heb. Ik heb zelfs in die geest niets bedoeld. Hoewel ik ook niet het tegenovergestelde beweerd heb. Nietwaar?'

Mijnheer Kobald die nu niet meer weet of hij nee moet schudden of ja knikken, houdt zich dazig in het midden. 'U hebt inderdaad gelijk,' zegt hij wankel.

'Het gaat mij niet om het gelijk hebben.'

'O nee, natuurlijk niet.'

'Ik moet alleen rekening houden met wat ik mijn publiek kan voorzetten.'

'Inderdaad ja. Het publiek is heel belangrijk.'

'Vindt u?'

'Pardon, zei u dat niet?'

'Nee, dat zei ik niet. Ik zei alleen dat niet het publiek de keus maakt, maar ik. Ik behoor niet tot het soort winkeliers dat zijn publiek belangrijk vindt. Ik ben het zat om achter reclamecampagnes en advertenties aan te hollen.'

Mijnheer Kobald weet nu niet beter te doen dan een tijdlang instemmend te knikken als zat hij diep na te denken. Daarbij zegt hij tweemaal: 'Hm-mm' alsof hij pas na veel innerlijke twijfel voor de zaak gewonnen is, maar dan ook voorgoed.

'Pardon?' vraagt mijnheer Van Wanderen grimmig.

Nu is mijnheer Kobald een ogenblik totaal de kluts kwijt, maar ten einde raad een inval krijsend, zegt hij plotseling: 'Ik dacht nog eens na over die zalm.'

De heer Van Wanderen laat zich met een koel gelaat terugzakken in zijn stoel. 'Dat gespring van die beesten interesseert mij in 't geheel niet,' zegt hij nors.

'Maar u zou ze kunnen kópen,' dringt mijnheer Kobald aan. 'U zou er best 144 blik van kunnen gebruiken. In uw zaak betekent dat minder dan niets.' Hij begint vlug te spreken om zelf het woord te kunnen houden. 'Het is een prima vis en een aantrekkelijk etiket. Dit is een blik dat zichzelf verkoopt.' Mijnheer Van Wanderen heeft al tweemaal zijn mond opengedaan, maar hij praat er dwars doorheen. 'Als u hier een stapel van voor de etalage laat zetten, bent u er in een ommezien door. Wacht, ik zal u even de vis laten zien, ik zal even het blik voor u openen, dat is anders wel geen gewoonte, maar in uw geval... in uw geval-eh... in uw geval-eh... in uw ge... (Hij heeft de opener al uit de tas gehaald en in het blik geduwd)... in uw... eh... Nou kijk. Heb ik teveel gezegd?'

Hij duwt het haastig opengerukte blik bijna vlak onder de neus van mijnheer Van Wanderen, daardoor deze noodzakend het van hem over te nemen.

En warempel: eventjes neemt mijnheer Van Wanderen werkelijk notitie van de vis. Dan zet hij het blik terug op het bureaublad en zegt peinzend: 'Goed bezien zou ik 98 blik kunnen gebruiken. Niet meer, niet minder.'

'Maar dat is óók uitstekend,' zegt mijnheer Kobald haastig.

'Hm... Nou goed, noteert u dat dan maar.'

Terwijl mijnheer Kobald in zijn orderboek schrijft, vraagt de heer Van Wanderen wantrouwend: 'Wat schrijft u daar op?'

'Achtennegentig blik zalm,' zegt mijnheer Kobald met de nadruk op het eerste woord.

'Maar dan heeft u mij helemaal verkeerd begrepen,' zegt mijnheer Van Wanderen. 'Ik moet sardines.'

Tot slot nog dit: Ik hoop van harte dat vele scholen met deze cahiers voor christelijke literatuur gaan werken.

Zo was het (35)

Na vier jaar in Friesland „gestaan” te hebben verhuisden we naar Voorthuizen. Van de Friese weidevelden naar de Vale Ouwe, de Veluwe. Dat was een hele overgang. Een gemeente in Friesland heeft een andere „ligging” dan een kerk op de Veluwe. Ik zeg niet dat de ene gemeente beter is dan de andere. Maar ze zijn verschillend, anders. Dat hangt samen met de verschillende aard van Friezen en Veluwenaren. Mogelijk zelfs wel met het onderscheid van landstreek. Het is merkwaardig dat de bevolking van de Friese Wouden anders is dan die van de Friese Greiden. En dat de mensen van vissersplaatsen verschillen van stedelingen. Zeeuwen zijn weer anders dan Noordelingen. Hoe dat alles in mekaar zit kan ik niet verklaren. Maar die verschillen zijn er. M.i. wordt daarmee door synoden of hoe die samenkomsten ook mogen heten te weinig gerekend. Wat in de éne gemeente wel kan en mogelijk moet, kan in een andere beslist niet. Wat hier nuttig is is daar niet tot nut. Dát merkte ik al in 1932 bij m'n overgang van Hommerts naar Voorthuizen.

In m'n eerste gemeente heerste een zeker vanzelfsprekendheids-geloof. In m'n tweede gold meer „het gaat zo gemakkelijk niet”. Dat kwam bijv. uit bij de toegang tot het Heilig Avondmaal. Als in Hommerts een belijdend lid ontbrak, dan kon men er zeker van zijn, dat hij of zij ernstig ziek was. Of slaande ruzie had met familielid of buurman. Als bij huisbezoek gevraagd werd, waaróm men Avondmaal vierde, was het antwoord vaak: dat hoort zo. Ik ontkende dat niet. Maar stelde toch wel eens de vraag of dat de enige reden was. In Voorthuizen was dat heel anders. Als jongelui Belijdenis van hun geloof hadden afgelegd, kwamen ze als regel wel aan het Avondmaal. Maar later kwamen ze vaak weer onder invloed van „vrome” ouders of grootouders of de omgeving van zogenaamde zware broeders of zusters. En hadden geen vrijmoedigheid meer. De geref. kerk heette wel een „oase” in de woestijn van „valse mystiek” zal ik maar zeggen. Maar er drong wel vrij veel zand in die oase door. Naar

mijn mening is de in wezen heidense mystiek in sommige kerken of gemeenschappen nooit helemaal overwonnen. Dat alles hangt ook wel samen met de meer verstandelijke inslag van Friezen en de meer gevoelige aard van Veluwenaren. In Friesland was wel het gevaar van te grote vrijmoedigheid (dat hoort zo!), op de Veluwe de dreiging van te veel onvrijmoedigheid. Een eeuwenoude traditie speelt ook een grote rol.

Een en ander moet natuurlijk invloed hebben op de aard van de prediking. Niet dat de preekheer zich moet aanpassen aan een verkeerde mentaliteit. Hij moet zich niet schikken naar een bepaalde „ligging”. Maar hij moet er wel mee rekenen. Ik was in 1932 niet zo wijs, dat ik dat deed. Of ik nu wel zo wijs zou zijn? Een vraag die ik niet waag te beantwoorden. Wanneer wordt een mens eigenlijk echt wijs? Er zijn mensen, die altijd dwazen blijven. Dat kan ook een preker overkomen. Ik zal mij niet onder de wijzen rekenen. Wie dat wel doet zal waarschijnlijk onder de dwazen gerekend moeten worden.

Toentertijd was ik in elk geval zo dwaas, dat ik met kracht en geweld tegen de valse mystiek inging. In jeugdige overmoed dacht ik dat kwaad er bij de hoorders wel uit te timmeren.

Ik koos teksten en preekte daarover — tégen misvattingen van de weg het behoud. Ik kan geen voorbeelden geven, want ik bewaarde geen enkele preek. Maar naar mijn herinnering streed ik tégen het steunen op eigen ervaringen. Tégen de zogenaamde bevinding of wat men daaronder verstaat. Tégen de traditie en tégen verkeerde opvattingen over wedergeboorte. Tégen de opvatting van verkiezing en verwerping als een soort noodlot. Dat haalde naar ik langzamerhand merkte niets uit. Sommigen vonden het wel prachtig. Maar de leden, die ik wilde bereiken, keerden zich van mij af. De „zwaarsten” zeiden mij onbewimpeld, dat ik er geen kennis aan had.” Een jongen van 16 jaar liet mij weten, dat ik dood-onbekeerd was. Het werd mij wel duidelijk, dat ik met „er opslaan” niets bereikte. Maar hoe moest het dan wel? Dat stond mij niet helder voor de geest. Tot een wijze ouderling eens tegen mij zei: „Dominee, u moet zo niet verder gaan. U slaat zo hard op de bokken, dat de schapen ook schichtig worden.” Ik moest hem dat wel toestemmen. En vroeg hem hoe het dan wel moest. Toen heeft hij mij nader onderwezen. Zoals eertijds Apollos, een man vurig van geest, nader onderricht werd door een prachtig stel mensen: Priscilla (zij voorop!) en Aquila. In Efeze. (Hand. 18:26). Hoe het dan volgens hem wel moest? Hij zei ongeveer het volgende. U moet beginnen met rustig en geduldig naar de „zwaarmoedigen” te luisteren. Proberen hen te begrijpen. Hoe zij tot deze opvattingen komen. Mogelijk zit er ook nog wel wat goeds bij hen. U moet niet álles veroordelen

terloops.....

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Het vuur bleef branden, maar hoe?

Ik heb het boek „Het vuur blijft branden” toch nog gelezen en bekeken.

'k Was het eigenlijk niet van plan maar twee goede vrienden van me meenden dat ik het toch maar doen moest. En één van hen bracht het voor me mee.

'k Wil wel eerlijk zeggen dat dit boek een leeg gevoel bij me heeft achtergelaten. Ik wil proberen enkele indrukken weer te geven. Ik heb in dit boek een stuk van m'n eigen kerkelijke geschiedenis gelezen: de eerste jeugdcongressen (Vogelenzang o.a.), het werk van de jongelingsbond (van 1953 tot 1969), allerlei organisatielevens. De

vele foto's maken het boek ongetwijfeld tot iets aparts. 'k Zag foto's van allerlei bekenden en van mezelf. Dat roept herinneringen op. Als ik zelf dit boek had moeten schrijven was het wel heel anders geworden dan nu en dat niet alleen omdat dan de laatste tien jaren zouden hebben ontbroken, die laatste tien jaren maakte ik ongewild niet meer mee.

Er zijn in dit boek nogal wat vergeten hoofdstukken. Ze zullen wel niet vergeten zijn omdat het boek anders te dik zou zijn geworden.

Prof. Douma wijst aan het slot op het vele onheilg vuur dat in die vijfendertig jaren heeft gebrand, maar hij voegt er aan toe:

„... het is toch niet sterk genoeg gebleken om de vrijgemaakt-gereformeerde kerken in de as te leggen. Ze zijn er nog omdat ook ander vuur bleef branden.” Douma wijst er op dat er veel lelijks was in al die jaren maar hij neemt de diepte van deze opmerking weg door haastig te verklaren dat dat eigenlijk niets vreemds is omdat we weten dat „we ook door dit vuur van de verdeeldheid heen gelouterd moeten worden”.

'k Vind zo'n opmerking goedkoop als ik denk aan de kerkelijke breuk van tien jaar geleden.

De vergeten hoofdstukken maken dat dit boek geen echte geschied-

schrijving is. Ik zou dit met veel voorbeelden kunnen illustreren maar het lijkt me weinig zinvol dit te doen, ook weinig stichtend, weinig opbouwend.

'k Wil één voorbeeld geven. 'k Zag een foto van Tini Kok met Storm, Visser, Werkman en me zelf. In het bijschrift wordt verteld dat Tini Kok jarenlang de administratie van de J.V.-bond deed en in 1969 afscheid nam. Het jaartal klopt niet maar dat is niet belangrijk. Dat Tini Kok veel langere tijd verbonden was aan de Meisjesbond lezen we nergens, evenmin wordt iets gezegd over de wijze waarop haar werk voor deze bond werd afgesloten. Een vergeten hoofdstuk waarin, om met Douma te spreken, veel lelijks voorkwam. Maar wie werd er door deze narigheid gelouterd, de meisjesbond, de kerken of Tini Kok?

Zo'n bijschrift bij een foto is niet wáár, niet écht. Zeker, de vrijgemaakt-gereformeerde kerken werden niet in as gelegd, maar om het gebouw in stand te houden is wel over ménsen één gelopen.

Een foto van dominee Vink, Huizinga, Storm en mezelf roept herinneringen op. Vink stierf in 1964 en Huizinga schreef toen een artikel „wijlen wij”. Door het overlijden van Vink waren „wij sámen” er niet meer. Zijn samenbindende kracht was opeens weg en vaak

heb ik me afgevraagd hoe het met de kerken en het jeugdwerk zou zijn gegaan als Vink nog een tijd was blijven leven. Velen woonden zijn begrafenis bij, de trouw van Vink werd genoemd en terecht, maar weinigen weten hoeveel Vink geleden heeft onder de in 1958 uitgesproken beschuldiging dat hij ontrouw zou zijn aan de Vrijmaking. Door zoiets te zeggen werd Vink op het hart getrapt. Veel lelijks, Douma heeft gelijk, maar waarom het verzwegen? Het zou de moeite waard zijn geweest te vermelden hoe een man als Vink onrecht kon verdragen en in dat alles vriendelijk kon blijven jegens hen die hem het onrecht aandeden. Zo'n houding is meer waard voor God dan een hele verzameling gereformeerde organisaties! 't Is misschien niet goed van me dit allemaal neer te schrijven.

Maar het moest me toch even van het hart. Teneinde de nagedachte-nis aan enkelen zuiver te houden. Het vuur bleef branden maar hoe? Je kunt je ook afvragen wélk vuur bleef branden, ook wáár het bleef branden. Zéker is dat de wind van de Geest waait waarheen hij wil, ook buiten het instituut van de vrijgemaakt-gereformeerde kerken, ook buiten het verband van die kerken om. Dát wordt niet uitgemaakt door geschiedschrijvers maar door God.

en verwerpen. In de tweede plaats moet u hen trachten te lokken door het Evangelie. Dat heeft de Heiland u toch ook opgedragen? Als dat niet helpt dan helpt al dat er-op-timmeren ook niet.

Van deze broeder heb ik toen wel geleerd. Helaas waren we het in de studeerkamer niet eens. Zijn we het ook nooit eens geworden. Hij heeft mij later mee geschorst. Hij hield tenslotte meer van Kuiper en de synode, dan van z'n herder en leraar. Hij kon niet anders. Omdat hij gepokt en gemazeld was in het „houden voor wedergeboren”. Maar ik ben overtuigd, dat hij het deed met een bloedend hart, zal ik maar zeggen. Zo gaat dat soms in de kerk. Ziet wat theologie vermag! Tot op de huidige dag!

Maar nu terug naar m'n preken. Ik heb geprobeerd naar de „zwarte” broeders te luisteren. Heb veel oude schrijvers gelezen en bestudeerd. Honderden bladzijden. Ben er niet veel wijzer van geworden. Maar heb m'n zware broeders wel beter verstaan. Ze hadden tegen een vanzelfsprekendheids-geloof wel wat gelijk. Dat heb ik erkend. En verder hen trachten te winnen door het Evangelie. Dát is de kracht Gods tot behoud. Als dát niet helpt, dan helpt niets. Heeft m'n prediking veel vruchten gedragen? De eeuwigheid zal het openbaren, zoals men vroeger zei. Ik weet dat onze arbeid niet ijdel is in de Here.” Wat gedaan wordt in afhankelijkheid van en in gemeenschap met de Here is niet te vergeefs. Een enkel teken daarvan herinner ik mij ook wel. Eens preekte ik over de tekst Jesaja 50 : 10: „Wie onder u vreest de HERE, wie hoort naar de stem van zijn knecht? Wanneer hij in diepe duisternis leeft, van licht beroofd, vertrouwde hij op de naam van de HERE en steunde op zijn God”. De preek was ter voorbereiding van het Avondmaal. De volgende zondag zag ik een oude broeder toegaan tot de Tafel des Heren. Hij vertelde mij in de week daarop, dat die preek hem over de drempel had heengeholpen. Zulk een geval kan de preker zeldzaam bemoedigen. Dat is wel eens nodig ook.

Langzamerhand drong het tot mij door, dat ik mij moest houden aan de opdracht van de Heiland. Voorop de verkondiging van de Blijde Boodschap. En dan de gemeente voorhouden alles, wat Hij ons bevolen heeft. Van sommige ouderlingen en gemeenteleden heb ik daarbij wel hulp gehad. Maar helaas van collega's niet. We hadden van elkaar wel wat kunnen leren. Maar we deden het niet. We ontmoetten elkaar wel. Maar over onze preken hadden we het zelden. Of nooit? We hadden eens in de maand een samenkost, beurtelings in een van de pastorieën. Naar mijn herinnering spraken we over van alles en nog wat, behalve over ons eigenlijke werk. Dat is niet zo best, maar zo was het. Dat zal in andere kringen ook wel ongeveer zo zijn. Spreken dokters vaak met elkaar over hun vak? Het is te hopen. En de dominees tegenwoordig? Ik hoop het. Wij deden het toentertijd niet. Toen heb ik voorgesteld elke maand op onze samenkost (coetus heette dat in vaktaal!) een preekvoorstel te houden. Met daarna een kritische bespreking. Dat werd aangenomen. En zoals dat gewoonlijk gaat: de voorsteller moest er dan maar mee beginnen. Ik was om zo te zeggen de pineut. Ik was trouwens blij, dat wij wat zinnigs zouden doen.

Op de eerstvolgende samenkost hield ik een preek. Van de vorige zondag denk ik. Er volgde natuurlijk kritiek. Maar die was welwillend. Toen werd no. 2 aangewezen voor de volgende keer. Hij was volbloed kuyperiaans. En hield een kuyperiaanse preek. Waarvan ik al eens in deze serie een voorbeeld heb gegeven. Over de tekst: „wordt vol van de Heilige Geest”. M'n collega zat behoorlijk vast in de theologie van Kuiper. Er volgde een vrij scherpe kritiek. Van mij, maar anderen vielen mij bij. Toen zou de beurt geweest zijn aan een derde. Maar er bood zich niemand aan! Een oude collega, die naar leeftijd aan de beurt was, smeekte om vrijgesteld te worden. Wat graag werd toegestaan. Hij was door veel lijden in z'n leven zo geteisterd, dat hij veel moeite had met het maken van een preek. Van hem werd verteld, dat hij elke zomer — in de tijd van gasten — dezelfde preek hield over: Simson, malende in de molen. En de anderen? De één had geen tijd, een ander zou juist met vakantie gaan, en een derde had wat anders. Het eind van het lied was, dat het plan van de preekvoorstellen als een nachtkaa's uitging. Jammer, maar waar. Wat daarachter zat? Bang voor kritiek? Gebrek aan zelfvertrouwen? Gebrek aan vertrouwen in de mildheid van collega's? Wie het weet mag het zeggen.

Preken van een ander hoorde ik vrijwel niet. Op de vergaderingen van de classis kwamen de eigenlijke taken van een do vrijwel niet aan de orde. 't Ging meestal over zaken van organisatorische aard: Rapporten van kerkvisitatie, van deputaten zus en zo, tractementen enz. Wel werden er preekvoorstellen gehouden. Maar dan door kandidaten, door broeders die het nog moesten leren.

De kritiek op die voorstellen was meestal niet mals. Die werd vrijwel alleen door de do's uitgebracht. Trouwens een classis is hoofdzakelijk een zaak van de predikanten. Soms zitten de ouderlingen er maar voor spek en bonen bij. Bijvoorbeeld bij de examens. In mijn tijd een soort herhaling van wat al aan de Universiteit was gebeurd. Een vrij dwaze zaak

naar mijn mening. Gelukkig schijnt daar verandering ten goede in gekomen te zijn. Soms werd gevraagd naar de Hebreeuwse en Griekse tekst! Alsof ouderlingen geen leden van de classis waren. Daarbij beleefde ik wel eens vreemde zaken. Vreemd was het dat en candidaat de kritiek zelf niet te horen kreeg. Hij mocht een tijdje „buiten staan”. Daarna werd hem meegedeeld of het examen kon doorgaan of niet. Van de kritiek kon hij dus niets leren.

Eens beleefde ik het volgende. Een candidaat hield een voortreffelijke preek. Maar men hoorde hier en daar en Barthiaans klank. Dat vertrouwden sommigen niet. Er werd voorgesteld het onderzoek niet door te laten gaan. En de candidaat een nieuwe preek te laten maken. Gelukkig ging het examen wel door. Er was immers alle gelegenheid nader onderzoek te doen naar die Barthiaanse smetten. Dat viel nogal mee. Bedoelde candidaat is later een krachtige bestrijder geworden van Barth!

Bij die gelegenheid deed zich nog iets vreemds voor. Ik had de candidaat geprezen omdat hij kennis had genomen van de opvattingen van Barth. Dat ontlokte aan een collega de volgende woorden. Letterlijk kan ik ze vanzelf niet weergeven. Maar ze luiden ongeveer als volgt: „Wat ik daar van br. Jager hoor, doet me veel verdriet. Wij gereformeerden van Nederland zijn zeer gezegend. Wij hebben de beste theologen van heel de wereld: Kuiper en Bavinck. Hebben wij daaraan niet genoeg? Moeten wij nu kennis nemen van een nieuwlichter als Barth? De opmerking van Jager heeft mij zeer bedroefd”. Een klaar bewijs hoe predikanten soms gevangen zitten in de greep van grote theologen. Tot schade van henzelf en van de gemeenten. Ik vond dat maar een vreemde zaak.

Nog vreemder vond ik het volgende geval. Een examiner moest onderzoek doen naar de kennis van het O.T. Het zal bekend zijn, dat het oorspronkelijk geschreven is in de Hebreeuwse taal. Verondersteld wordt, dat alle prekers in die taal min of meer thuis zijn. Bedoelde examiner was dat blijkbaar niet. Want terwijl de candidaat z'n preekvoorstel hield, in de kerk, zat de ondervrager in de achterste bank naarstig een collegedictaat na te kijken. Dat hij in z'n studententijd van een professor had opgeschreven. Hij vroeg altijd uit hetzelfde bijbelboek en bestudeerde daarbij hetzelfde dictaat. Nu was er bij de gevraagde tekst een zeer moeilijke kwestie. Van tekst en uitleg. Die moeilijkheid werd aan de candidaat voorgelegd. Deze kwam er niet uit. Waarna de examiner hem nader onderwees. Hij vertelde er wijselijk niet bij, dat hij, een uur geleden, zelf ook geen duidelijke voorstelling van de oplossing had. Maar dat hij die uit een dictaat had opgediept!

Waarom ik dit vertel? Omdat dit vaak zo toeging? Natuurlijk niet. Maar zo gebeurde het ook wel eens. Dominees zijn ook maar gewone mensen. Met hun gebreken en zwakheden. Professoren zijn dat trouwens evenzeer.

ONTMOETINGS DAG 1980

D.V. zaterdag 26 april a.s.
HANZEHAL en HANZEHOF
ZUTPHEN

Met uitgebreid jeugdprogram.
Willen redacteurs van plaatselijke kerkbladen alvast op de datum attenderen?

RECENSIE

„In Dienst der Genezing”

Onder deze naam geeft de PCAO (de Prot. Chr. Artsen Organisatie) een blad uit, dat nu aan haar achtste jaargang bezig is.

In de eerste plaats is het blad het orgaan van genoemde vereniging. Daarnaast kunnen ook niet-leden zich erop abonneren. Voor niet-leden is een jaarabonnement f 20,—. Losse nummers kosten f 3,50.

Het aantrekkelijke van het blad ligt in de (meestal) heldere en ook principiële artikelen over o.a. medische ethiek. Voorzover een leek als ik een goede graadmeter ben, zijn deze artikelen bevattelijk genoeg voor niet-medische geschoolden.

Artikelen over Abortus Provocatus, over Euthanasie, worden afgewisseld

door artikelen over „Geloof en Neurose”, „Van Anti-psihiatrie tot Kritische Psychiatrie”, „Alternatieve Geneeswijzen”, of „Transcendente Meditatie, conditieverbetering door zelfverlossing”, enzovoort.

Voor niet-artsen of -verpleegkundigen is het blad (uiteraard) van wat beperkte waarde — van heel wat dingen die naast de hoofdartikelen vermeld staan moet worden gezegd dat ze verenigingsnieuws zijn. Wie echter op de terreinen van medicijnen en psychiatrie kennis wil nemen van positief-christelijk bedoelde informatie zou misschien eens een proefnummer moeten aanvragen. Ook boekrecensies zijn de moeite waard.

De hoofdredactie van het blad berust bij: Dr. J. R. Poelman uit Stadskanaal. Abonnementen kan men aanvragen bij Mevr. A. C. Baars-Schouten, Scholeksterstraat 50, 8446 JB Heerenveen, tel. 05130-25754.

P. J. v. K.

kerknieuws

Oegstgeest — Kandidaat G. de Lange hoopt op zondag 10 februari in een dienst, die begint om 15.00 uur, in-trede te doen als predikant van de gemeente te Oegstgeest.

NIEUWS UIT BREDER KRING

Youth for Christ/Charema — Op zaterdag 15 december jl. werd in Zeist het pand „Charema” geopend. De Commissaris der Koningin in de provincie Utrecht, Mr. P. J. Verdam, verrichtte deze opening. Charema, een groot pand (adres:

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma;
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36-22,
3704 LP Zeist,
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v. van
Geref. Persveren. Heem-
stede.

Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts
per 31 december eindigen. Op-
zeggen uiterlijk tot 15 november

Utrechtseweg 33 te Zeist) gaat als
opvangcentrum van Youth for Christ
dienst doen. Twaalf jongeren kunnen
hier t.z.t. verblijven. De aankoop en
het opknappen van het pand, alsook
de „exploitatie” werden mogelijk ge-
maakt met steun van Gereformeerde
en Hervormde diakonieën van de
Utrechtse Heuvelrug. De vertegen-
woordigers hiervan waren bij de
opening aanwezig.

Een (keurig uitgevoerde) informatie-
folder over het YfC-opvangwerk is
aan te vragen op het hoofdkantoor in
Driebergen, Hoofdstraat 260, telef.
03438-5744.

Theologische Hogeschool Apeldoorn
— Studentencorps PFSAR. Op don-
derdag 22 nov. jl. heeft de Studen-
tencorps PHSAR van de Theologi-
sche Hogeschool te Apeldoorn een
nieuwe senaat gekozen voor het
corpsjaar 1979-1980.

Deze senaat is als volgt samengesteld:
W. Smouter, praeses; Mej. M. Ven-
nik, ab-actis; C. G. den Hertog,
quaestor; A. W. Vos, assessor I; W.
van 't Spijker, assessor II.

Op de 75ste dies natalis, die gevierd
is op 14 december is deze nieuwe
senaat geïnstalleerd.

Het ab-actiaat zal in het komende
corpsjaar gevestigd zijn te Pascal-
straat 103, 7323 EW Apeldoorn.

Woord en Daad — De Reformatori-
sche Hulpactie Woord en Daad heeft
een nieuw adres: Arkelsedijk 24,
4206 AC Gorinchem, postbus 560,
4200 AN Gorinchem, telef. 01830-
32550.

Serieuze, niet onknappe jonge vrouw,
33 jaar,

zoekt langs deze onsympathieke
weg, dito jongeman,
om samen een fijne relatie op te
bouwen.

Brieven met foto onder nummer 25-1
bureau van dit blad.

Foto op erewoord retour.

Geen extra brandstof-toeslag !!!!

Blijf ook daarom met
uw vakantie
in uw eigen mooie land.

Bespreek nu een comfor-
table Bungalow, of kom
met uw tent of caravan
naar onze prachtige
camping op de Veluwe,
de parel van Nederland.

CAMPING EN BUNGALOWPARK

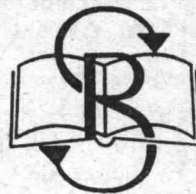
„Ackersate”

Voorthuizen - Harremaatweg 26
Telefoon 03429-1274

Drukkerij „Steenbergen”

Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukwerk

Zeist - Telefoon 03404-12452

Reformatrice Bijbelschool Zeist

Aanmelding staat open voor hen die aan
de Reformatrice Bijbelschool willen
studeren.

De Reformatrice Bijbelschool verzorgt

- eenjarige vormingscursus

bedoeld voor o.a. mensen met een middelbare beroeps-
opleiding (M.B.O.) of gelijkwaardige ervaringssituatie.

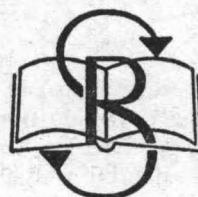
- eenjarige (beroeps)opleiding

tot christelijk werker (o.a. onderwijs, gemeente, zending,
evangelisatie e.d.).

Aanvang cursus 1980/'81: begin september 1980.

Informatie: Slotlaan 241, 3701 GG Zeist, tel. 03404-24166.

Tevens maken wij u attent op de **AKTIE R.B.S. HONKFAST**
voor een „eigen” huis voor de R.B.S. Steun ons, doe mee.
Giro 3091180 Reformatrice Bijbelschool Zeist.

R.B.S. honkvast-onderdak

De Reformatrice Bijbelschool,
de R.B.S. te Zeist, moet verhuizen.
Per 1 september van dit jaar willen we
graag een „eigen” pand betrekken.

Als **niet** gesubsidieerde instelling zijn we geheel afhankelijk
van uw giften. Dankbaar zijn we voor de f 100.000,— die we
al hebben mogen ontvangen. Streefbedrag is f 500.000,—.
Helpt U ons het resterende deel aan te vullen!

STEUN DE AKTIE R.B.S. Honkvast

We doen daarmee een beroep op U. Want ons werk, jonge
mensen opleiden voor een taak in de **gemeente**, het **jeugd-
werk**, de **zending**, de **evangelisatie** en het **onderwijs** moet
doorgaan.

Help ons! Doe mee! Geef nu!

Postgiro 3091180. Bankrek. N.M.B. rek.nr. 69.09.10.983
t.n.v. Ref. Bijbelschool Zeist. Aktie R.B.S. Honkvast.

Reformatrice Bijbelschool

Slotlaan 241 — 3701 GG Zeist — Tel. 0 3404 - 24166

De volgende personen bevelen de R.B.S. en de Aktie R.B.S. Honkvast bij U aan:
Ds. P. Boomsma, Geref.-Y.F.C.; Mevr. L. G. H. Bremmer-Lindeboom, Geref. vrijgem.;
Mevr. M. v. d. Brink-Aalders, Ned. Geref.; A. Th. Bakhuizen, Ned. Geref.; Ds. J. Bouw,
Ned. Herv. E. A.; Ds. N. Cornelisse, l'Abri, Ned. Geref.; Mr. P. Coumou, Geref.;
Prof. B. Goudzwaard, Ned. Geref.; Ir. J. van der Graaf, Ned. Herv.; Ds. L. Kievit,
Ned. Herv.; Ds. K. B. Holwerda, Ned. Geref.; I. A. Kole, Geref. Gem.; Ds. W. van
Laar, Ned. Herv.-G.Z.B.; Dr. H. Looyenga, Geref. vrijgem.; L. Luyendijk, Chr.
Geref.; Ds. H. W. Noordman, Geref. vrijgem.; Drs. A. Noordergraaf, Ned. Herv.;
Dr. B. van Oeveren, Geref.; G. van Oord, Ned. Geref.; Drs. A. Overwater, Chr.
Geref.; Ds. H. van Ommen, Ned. Geref.; G. F. Pels, Geref. vrijgem.; Ds. J. A. van
de Peppel, Geref.; Drs. W. G. Rietkerk, Ned. Geref.; Prof. Dr. Ir. H. van Riessen,
Geref.; Drs. F. de Rooy, Ned. Geref.; G. Sipkema, Chr. Geref.; Prof. Dr. Ir. E.
Schuurman, Ned. Geref.; Prof. Dr. W. van 't Spijker, Chr. Geref.; Ds. C. Snoel,
Ned. Herv.-I.Z.B.; Ds. H. van Tongeren, Ned. Ger.; Ds. J. J. Tigchelaar, Ned. Herv.;
Prof. C. Veenhof, Ned. Ger.; Prof. W. H. Velema, Chr. Geref.; Ds. A. van der Veer,
Chr. Geref.; Dr. B. O. de Vries, Geref. vrijgem.; Ds. D. N. Verschoor, Geref.; Joh.
Vuijk, Chr. Geref.; Mej. A. Vreugdenhil, Geref. Gem.; Dr. B. Wentsel, Geref.; P. C.
van Wijk, Ned. Geref.; Ds. J. Westerink, Chr. Geref.; Ds. T. Harder, Chr. Geref.;
K. Groeneveld, Chr. Geref.; Drs. W. van Heeringen, Ned. Herv.; G. Tromp, Geref.
Gem.